

MAREK HRUBEC

FILOSOFIE MEZISTÁTNÍHO UZNÁNÍ A JEJÍ GLOBÁLNÍ LIMITY

Téma uspořádání za hranicemi národního státu získalo na významu zejména v posledních dvou desetiletích. S rozvíjejícími se globálními interakcemi roste zájem o toto téma v morální a politické filosofii, v sociální a právní filosofii či ve filosofii mezinárodních a globálních vztahů. V tomto článku bych se rád zaměřil na mezistátní uznání a na jeho vztah k uznání transnacionálnímu a globálnímu. Konkrétně se chci koncentrovat na několik hlavních filosofických koncepcí, které se pokouším kriticky analyzovat jako východisko rozpracování své vlastní teorie sociálního a politického uznání.¹ Zaměřím se především na výraznou osobnost současné kritické teorie, Axela Honnetha, jenž od roku 2001 vede na univerzitě ve Frankfurtu nad Mohanem pracoviště, kde se zrodila frankfurtská škola, *Institut für Sozialforschung*. Honneth následuje konstitutivní programové teze kritické teorie, které s ústavem spojili jeho předchůdci² – nejprve Max Horkheimer a Herbert Marcuse a později Theodor W. Adorno –, poskytuje jim však zároveň potřebnou aktualizaci reformulaci, kterou zakládá na paradigmatu uznání.

Zatímco Honnethova obecná kritická teorie je detailně rozpracována a má značný vliv,³ jeho analýza uspořádání za hranicemi národního stá-

1 Marek Hrubec, *Od zneuznání ke spravedlnosti. Kritická teorie globální společnosti a politiky*, Praha: Filosofia 2011.

2 Marek Hrubec, Horkheimer a Marcuse: tvůrci programových tezí kritické teorie, *Filosofický časopis* 51, 2003, č. 4, s. 592–616; Axel Honneth, Fyziognomie kapitalistického způsobu života. Nástin Adomovy teorie společnosti, in též, *Patologie rozumu. Dějiny a současnost kritické teorie*, přel. Alena Bakešová, Praha: Filosofia, v tisku.

3 Přehledný rozbor různých aspektů Honnethovy teorie a jejího vlivu nabízí práce: Bert van den Brink – David Owen, *Recognition and Power. Axel Honneth and the Tradition of Critical Social Theory*, Cambridge: Cambridge University Press 2007; sr. Jean-Philippe Deranty – Danielle Petherbridge et al. (eds.), *Recognition, Work, Politics*, Leiden, Boston: Brill 2007.

tu je zatím jen načrtnuta. Proto raději hovořím pouze o kritické *konceptci* mezinárodního uspořádání a nikoli o kritické *teorii* téhož. Přestože Honnethova koncepce ještě není plně rozvinutá, otevírá již mnoho velmi relevantních a provokativních otázek. To samozřejmě vyvolává značnou pozornost a oprávněné otázky mnoha badatelů, pro které je Honnethova koncepce mezinárodního uspořádání výzvou pro formulaci jak jejích mezí, tak možností jejího rozvinutí.

Vzhledem k tomu, že se Axel Honneth otázkami, které přesahují hranice národního státu, donedávna explicitně systematicky nezabýval, je zapotřebí jeho rozboru zkoumat nejen prostřednictvím analýz textů, v nichž se tomuto tématu věnuje,⁴ nýbrž více než v jiných případech také pomocí rozborů dílčích tezí v textech, jež mají primárně jiný předmět zkoumání.⁵

Rozboru bojů o uznání mezi státy vyžadují nejprve bližší konceptuální rozlišení různých, hranice státu překračujících vztahů. Jestliže příslušná témata rozdělíme jednak na klasické mezinárodní otázky a jednak na aktuální otázky transnacionální a globální, Honnethovy rozboru patří téměř výhradně do první kategorie. V rámci kategorie mezinárodního uspořádání pak Honneth provádí klasickou diferenciaci na jednotlivé státy, ale nezkoumá například vztahy mezi národy, jak to v poslední době z důvodu aktuálního deatistického vývoje učinil například John Rawls.⁶ Hlavní zaměření svého stanoviska Honneth označuje jako rozboru uznání mezi státy. Lze hovořit o konceptci mezinárodního uspořádání, neboť i on sám používá termín mezinárodní jako synonymum termínu mezistátní.⁷

V českém jazyce je k dispozici výstižně uvedení do Honnethovy teorie: Josef Velek, Formální koncept mravnosti a politika uznání A. Honnetha, in Axel Honneth, *Sociální filosofie a postmoderní etika*, Josef Velek (ed.), Praha: Filosofia 1996, s. 7–26.

4 Hlavní rozboru je třeba zaměřit především na Axel Honneth, *Recognition between States*, in Giovanni Saavedra et al., *Justice and Recognition*, Porto Alegre: PUCRS, v tisku; Nancy Fraserová – Axel Honneth, *Přerozdělování nebo uznání?* přel. Alena Bakešová a Marek Hrubec, Praha: Filosofia 2004; Axel Honneth, *Univerzalizmus jako morální past? Podmínky a meze politiky lidských práv*, přel. Michal Pullmann, in Marek Hrubec (ed.), *Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciánské perspektivy*, Praha: Filosofia 2008, s. 83–112. Jedním z hlavních zdrojů a podnětů, z nichž jsem čerpal při psaní tohoto článku, byly oficiální i neoficiální diskuse na konferenci, která se konala v září 2009 na brazilské univerzitě PUCRS v Porto Alegre a byla věnována kritické teorii Axela Honnetha. Rád bych poděkoval za pozvání zejména prof. Giovanimu Saavedrovi a prof. Nythamarovi de Oliveirovi z tamní univerzity a za diskuse především prof. Axelu Honnethovi.

5 Axel Honneth, *Kampf um Anerkennung. Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp 1992; Aktualizovanou verzi tohoto Honnethova výkladu lze najít in N. Fraserová – A. Honneth, *Přerozdělování nebo uznání?...*; Konkretizace těchto rozborů je přítomna v práci: Axel Honneth, *Zbavovat se svéprávnosti*, přel. Alena Bakešová, Praha: Filosofia 2007.

6 John Rawls, *Právo národů*, přel. Jan Rovenský a Alena Bakešová, Praha: Filosofia 2009.

7 A. Honneth, *Recognition between States...*, strojopis, zvl. s. 7.

Nedá se však jen tak říci, že Honneth chce státům a vztahům uznání mezi nimi přisoudit normativní prioritu, a zkoumat jeho stanovisko jednoduše v rámci teorie národních a mezinárodních vztahů. Jak vysvětlím, Honnethův morální realismus sice vyžaduje, aby se východiskem stala analýza dosavadního uspořádání národních států a vztahů mezi nimi, ale chápe ji pouze jako přípravu pro poučené překročení tohoto stavu.

Porozumění a potvrzení Honnethových východisek ještě neznamená automatické potvrzení důsledků a závěrů, které z nich Honneth deskriptivně a normativně vyvozuje. Předem mohu stručně naznačit, že za hlavní problém jeho koncepce považuji podcenění transnacionálních a globálních vazeb, a v důsledku toho určitou reifikaci národního státu. Tento přístup totiž Honnethovi znemožňuje pochopit hlavní vývojovou dynamiku, která se odehrává nad rovinou národních států. Transnacionalizace a globalizace totiž výrazným způsobem deetatizují ekonomické, politické, sociální a další uspořádání.⁸ A jestliže Honneth tuto stránku nezohledňuje, nemůže dostatečně rozpracovat své úvahy týkající se jednak globální sociální spravedlnosti a jednak postavení západní kultury v globálním rámci interkulturních vztahů.⁹ Předem je možné říci, že navzdory těmto deficitům Honnethovo založení analýzy uspořádání za hranicemi národního státu v teorii uznání poskytuje vynikající východisko, které však on sám zatím nevyužívá.

Ve svém výkladu budu postupovat následujícím způsobem. V první části v metateoretické rovině objasním Honnethovo pojetí morálního realismu v otázce uskutečnění a legitimacy, částečně prostřednictvím objasnění kontrastu s pojetím utopického realismu v liberální politické filosofii. Ve druhé části se zaměřím na Honnethova východiska jeho vlastního pojetí uznání mezi státy. Ve třetí části se budu věnovat potřebnosti uznání pro každý stát, včetně rozboru vztahu státu k politickému a kulturnímu uznání. Ve čtvrté části zformuluji nedostatky koncepce mezistátního uznání v návaznosti na proces globalizace a na vztah mezi jedincem a společností. V páté části se budu koncentrovat na transpozici vzorců uznání z národní roviny na rovinu mezinárodní a transnacionální vzhledem k argumentaci Volkera Heinze a Thomase Pogga. Šestou část budu věnovat vývojovým tenden-

⁸ Viz např. Leslie Sklair, *Discourses of globalization*, in Revathi Krishnaswamy – John Hawley (eds.), *The postcolonial and the global*, Minneapolis: University of Minnesota Press 2008, s. 215–227; Christopher Chase-Dunn – Eugene Anderson (eds.), *The Historical Evolution of World-Systems*, London: Palgrave 2005; Nancy Fraser, *Rozvíjení radikální imaginace. Globální přerozdělování, uznání a reprezentace*, přel. kol. překl., Praha: Filosofia 2007; z českých autorů viz: Oleg Suša, *Globalizace v sociálních souvislostech současnosti*, Praha: Filosofia 2010.

⁹ Marek Hrubec a kol., *Sociální kritika v éře globalizace*, Praha: Filosofia 2008; Marek Hrubec (ed.), *Interkulturní dialog o lidských právech. Západní, islámské a konfuciánské perspektivy*, Praha: Filosofia 2008.

cím k transnacionálnímu uznání a zaměřím se na významný přechodový fenomén extrateritoriálního uznání. V sedmé části objasním zdůvodnění a možnosti krystalizace globálního státu zejména v návaznosti na Alexandra Wendta. V poslední části pak shrnu své rozbory koncepce mezinárodního uznání a jejich mezí a poukážu na možnosti dalšího zkoumání teorie uznání na transnacionální a globální rovině.

1. Morální realismus

V obecné rovině Honneth ve svém výkladu realismu připouští určitou podobnost s Rawlsovým realismem,¹⁰ nicméně podrobnější specifikace ukazují, že se obě pojetí podstatě liší. Rawls se připojuje k teoriím realistických utopií, jež na jedné straně překračují skutečnost určitou normativní vizí, na druhé straně však normativitu omezují realističností jejího provedení. To znamená, že míra normativity je v těchto teoriích limitována ve jménu jejího uskutečnění. Rawls uvádí, že „Politická filosofie je realisticky utopická, jestliže rozšiřuje hranice toho, co se obvykle považuje za prakticky a politicky možné“; a dále „Idea této společnosti je realisticky utopická v tom smyslu, že vykresluje dosažitelný sociální svět ...“.¹¹ Koncept realistické utopie je konstruován pro „smíření se“ se sociálním světem, což pro Rawlse znamená, že lze doložit, že zde existuje možnost určitého druhu společnosti a politiky.

Přestože Rawls zůstává u tohoto vymezení realistické utopie, v pozadí jeho úvah stojí ještě další myšlenka, která sice není přímou součástí jeho definice realistické utopie, je však integrální součástí jeho politické teorie. Nejedná se totiž pouze o pragmatickou úvahu realizovatelnosti, která se jen pokouší vyloučit příliš náročné požadavky a nastolit kompromisní řešení. Realistická utopie zahrnuje rovněž prvek občanské legitimacy.

Tento prvek je blízký také Honnethovi. Jeho morální realismus však obsahuje více než legitimitu. Honneth totiž neprovádí jen začlenění normativity za prvé do rámce možnosti jejího uskutečnění a za druhé do rámce legitimacy v očích občanů, ale pojímá ji metodicky v rámci svého pojetí morálního realismu,¹² jenž jeho teorii umožňuje vyjít z dané reality

¹⁰ A. Honneth, *Recognition between States...*, s. 7.

¹¹ J. Rawls, *Právo národů...*, s. 16 a 17; realistická utopie je rozebírána na s. 16–22, 27–28, 187, 191–192.

¹² Honneth argumenty o morálním realismu rozvíjí v podkapitole Kritická sociální teorie a imanentní transcendence v knize: Nancy Fraserová – A. Honneth, *Přerozdělování nebo uznání?*..., s. 297–308; Viz také: Axel Honneth – Marek Hrubec, O kritice a uznání. Rozhovor Marka Hrubce s Axelem Honnethem, *Filosofický časopis* 52, 2004, č. 4, s. 621–629.

a dospět k žádoucímu uspořádání neboli docílit provázání deskriptivních a normativních aspektů teorie. Honneth zároveň upozorňuje, že deskriptivní část teorie („empirickou fakticitu“) nelze separovat od části normativní (od „normativních úvah“), jelikož adekvátní normativita vyžaduje pochopení reálných rozporů mezi státy.

Jeho stanovisko vyžaduje nejprve vyjít od imanentní kritiky daného stavu a následně přejít k normativnímu stanovisku. To znamená, že Honneth uvažuje v rámci morálního realismu o překračování dosavadního stavu vývoje pomocí utváření normativity na základě dialektiky imanence a transcendence. Uplatnění této úvahy na boj o uznání znamená „kvazi-transcendentální odůvodnění kritiky ve struktuře společenské skutečnosti“.13 Z tohoto důvodu je nutné začít rozbor od kritické analýzy dosavadního uspořádání národních států a vztahů mezi nimi a následně formulovat normativní pozici, která umožní stanovit kritéria samotného posuzování národních států. Takovýto přístup pak bude vyžadovat zpětně reformulaci rozboru národních států. Honnethovo pojetí realismu v rámci jeho koncepce mezinárodních vztahů překračuje pouhou deskripci daného stavu mezi státy a cílí k normativní artikulaci měřítek, která by byla schopna omezit konflikty mezi státy a přispět k jejich mírovějšímu uspořádání.

2. Uznání mezi státy

Pojetí mezinárodních vztahů pomocí termínu uznání vyžaduje nejprve vyjasnění několika jeho základních významů vzhledem k mezinárodnímu kontextu. Nejdříve lze zmínit, že Hegel v *Základech filosofie práva* termín uznání v oblasti mezinárodních vztahů neuzívá, neboť jej spojuje jen s nároky dosud ještě neuznaných národů, tedy národů, které v mezinárodních vztazích zatím jako aktéři nevystupují.14 Honneth následuje Hegela a v mnoha ohledech ho reformuluje,15 v oblasti uznání mezi státy si však volí jinou cestu. Jeho interpretace se odvíjí od hermeneutického přiblížení vztahu mezi uznáním a mezinárodními vztahy.16 Zatímco snaha o dosažení

13 A. Honneth, *Kritická sociální teorie...*, s. 304.

14 Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Základy filosofie práva*, přel. V. Špalek, Praha: Academia 1992.

15 Axel Honneth, *Leiden an Unbestimmtheit. Eine Reaktualisierung der Hegelschen Rechtsphilosophie*, Stuttgart: Reclam 2001; Marek Hrubec, Aktualizační čtení Hegelova pojetí uznání v kontextu mravnosti, in Milan Znoj, *Hegelovskou stopou*, Praha: Karolinum, 2003, s. 97–106.

16 A. Honneth, *Recognition between States...*; A. Honneth, *Univerzalizmus jako morální past?...*, s. 83–112.

uznání je běžnou součástí slovníku jednotlivých vlád či států, reflexe tohoto slovníku nabádá k opatrnějšímu přístupu při užívání pojmu uznání v mezinárodních vztazích. Vede totiž k uvědomění si psychologických konotací pojmu uznání, jež se vyskytují v přesnějších formulacích a v klasických pojednáních boje o uznání. Jelikož tyto konotace ve značně odosobněné rovině mezinárodních vztahů na první pohled chybějí, neboť státy nedisponují mentálními stavy, zdá se, že koncept uznání není pro analýzu interakce mezi státy vhodný. Nicméně tato intuitivní reflexe uznání v kontextu mezinárodních vztahů není neproblematická přinejmenším ze dvou důvodů.

První důvod je ten, že zatímco v teoretických úvahách věnovaných mezinárodním vztahům převažuje účelově racionální argumentace o vztazích mezi státy, ve sféře teorie v mezinárodním právu a také v mezinárodních vztazích se termín uznání užívá v jiném smyslu, než jak je intuitivně vnímán a zaveden ve filosofické tradici spjaté s existencialistickými konotacemi. Definice státu totiž v mezinárodněprávním diskurzu obvykle vyžaduje nejen lid a teritorium, ale rovněž externí uznání jinými státy. Boj o uznání zde tedy přesahuje psychologický rámec, nebo přesněji řečeno přesahuje rámec psychologického výkladu, jenž se koncentruje na vztahy mezi lidskými jedinci či na malé skupiny osob. Konceptu uznání není tímto způsobem uzavřena cesta k mezinárodním vztahům.

Druhý důvod však vyžaduje náročnější vysvětlení. Honneth ve své polemice s Hansem Kelsenem zpochybňuje redukci uznání na deskriptivní registraci faktu existence jednoho státu ze strany druhého státu.¹⁷ Kelsen sice chápe právní uznání jako vzájemný akt mezi dvěma či více subjekty, nicméně uznání vnímá v relativně úzkém smyslu poznání, totiž jen jako akt vlády, která bere na vědomí, že nějaký jiný stát existuje. Nejedná se o aktivní volní vztah k druhému, ale pouze o stvrzení skutečnosti. Jelikož však uznání vyžaduje skutečnou možnost rozhodnutí a nikoli jen stvrzení statu quo, nejde podle Kelsena o uznání či přesněji opětné uznání (re-cognition), ale o pouhé poznání či přesněji jednorázové uznání (cognition).

Jak jsem již stručně naznačil, tento argument v poněkud praktičtější formulaci užívá také Hegel, když uvádí, že „civilizované národy“ už vztahy uznání nepotřebují, jelikož už jsou uznány.¹⁸ Tato formulace však zcela uznání mezi národy nevyklučuje, neboť z ní vyplývá, že o uznání usilují pouze národy, které teprve vznikají nebo bojují o své respektování jinými národy. Uznání tedy z tohoto hlediska potřebují jen ty národy, které ještě uznány

¹⁷ A. Honneth, *Recognition between States...*, s. 3; H. Kelsen, *Recognition in International Law: Theoretical Observations*, *The American Journal of International Law* 35, Oct. 1941, 4, s. 605–617.

¹⁸ G. W. F. Hegel, *Základy filosofie práva...*

nejsou. Nicméně je potřebují, přičemž způsob, jímž tak činí, umožňuje zpochybnit Kelsenovu tezi, že se jedná pouze o akt poznání skutečnosti.

3. Potřebnost uznání států

Z hlediska Honnethovy teorie jsou však obě tyto interpretace – Kelsenova radikálnější a Hegelova mírnější – nepřijatelné. Adekvátní interpretaci nachází Honneth v jedné Kelsenově distinkci, v rozlišení mezi právním a politickým uznáním.¹⁹ Zatímco právní uznání jakožto pouhé poznání pro Kelsena fakticky uznáním není, „politické“ akty uznání, jimiž se vlády pozitivně či negativně vztahují k vládám a občanům jiných států, pokládá za pochopitelné a reálné. Pod pojmem politické uznání chápe přibližně to, čemu Honneth říká uznání obecně.

Lze říci, že politické uznání je možné pojímat jako součást obecnějšího uznání, do něhož patří i právní uznání.²⁰ Politické uznání lze navíc chápat sice také jako specifický, ale zároveň základnější pojem než uznání právní. Při podrobnějším výkladu se totiž stává zřejmým, že právní vztah k jiným státům není možný bez toho, že se neustále předpokládá politické uznání ve smyslu získávání stvrzujících reakcí na úsilí o oficiální uznání kolektivní identity států. Jednotlivé státy potřebují legitimitu svých občanů a také legitimitu ve vnějším světě za svými hranicemi. Ani jeden z těchto druhů legitimacy státy nedostaly zcela automaticky a napořád. V tomto smyslu státy, i ty již uznávané, bojují za své uznání stále. Tento argument se rovněž vztahuje na autoritářské státy, v nich lidé nemají reálnou možnost na chodu státu participovat. I ony, pokud nechtějí spoléhat jen na násilí v interním i externím prostředí, musejí usilovat o legitimitu svých občanů i ostatních států. Navíc vzhledem k tomu, že absolutní násilí je jak neudržitelné, tak i pragmaticky neefektivní, každý stát v menší či větší míře s legitimitou pracuje.

Honneth hovoří ještě o druhé formě uznání, o níž státy usilují, a to o neoficiální uznání (oproti výše uvedenému oficiálnímu uznání) v kulturní a diplomatické rovině. Můžeme hovořit o „symbolickém horizontu významu“,²¹ jenž vytváří kontext oficiálního politického uznání. Tento symbolický druh uznání je často implicitní, ale neméně významný. Nejedná se v něm o čistě účelově racionální jednání, jehož cílem je usilování o moc a určité statky, ale o symbolické jednání, které obsahuje normativní požadavky, jež vycházejí z očekávání obyvatel daného státu. Nelze zde tedy čistě sepa-

¹⁹ H. Kelsen, *Recognition in International Law...*

²⁰ Simon Thompson, *The Political Theory of Recognition*, Cambridge: Polity Press 2006.

²¹ A. Honneth, *Recognition between States...*

rovat strategické jednání od sociálního jednání symbolické povahy. Toto provázání přitom není nahodilým a přídavným vysvětlením, ale koresponduje s výše uvedenou koncepcí propojování deskriptivních a normativních aspektů uznání.

Shrnujícím způsobem lze boj o uznání mezi státy pojmut jako úsilí o respektování vyvíjené z hlediska pospolitosti obyvatelstva daného státu nebo jejich vlády. Toto úsilí je podle Honnetha snahou uznání určité kolektivní identity, jež pro její nositele utváří specifické pouto vzájemnosti jak mezi nositeli navzájem, tak i mezi nositeli a externími subjekty, které uznání poskytují. Tyto vztahy přitom nejsou jednosměrné, neboť uznání je reciproční vztah, i když jednotlivé strany mohou zaujímat asymetrické pozice.

4. Nedostatky teorie vztahů mezi státy

Nyní bych se rád zaměřil na nedostatky Honnethovy koncepce vztahů mezi státy, které jsou ostatně typickými nedostatky i jiných koncepcí tohoto druhu. Zároveň však poukážu na potenciál, který Honnethova teorie uznání nabízí pro redefinici koncepce mezistátních či obecněji mezinárodních vztahů. Přestože tedy Honneth svoji teorii uznání v tomto směru dosud ještě nerozpracoval, prezentuje silné argumenty, které takoveto rozpracování nabízí. Rozvinul jsem je ve své polemické analýze Rawlsova pojetí mezinárodních vztahů,²² kterou se nyní pokusím v určitém shrnutí aktualizovat a specifikovat. Budu se věnovat jednak rozdílu mezi mezinárodní a kosmopolitní teorií a jednak důvodům, které teoretikům mezinárodního uspořádání brání v tom, aby postoupili od mezinárodní teorie k teorii kosmopolitní.

Jak Rawlsovi, tak i Honnethovi brání v propracování adekvátnější teorie skutečnost, že podceňují negativní dopady současné ekonomické globalizace. Zde se projevují meze pojetí mezinárodního uspořádání. Podle Rawlse spočívají překážky, které omezují prosperitu jednotlivých národů, především v politické nespravedlnosti jednotlivých národů. Takováto vyhraněná dichotomie, která sází spíše na mezinárodně izolovanou (autarkní) společnost, se však v současné radikálně se globalizující době, v níž jsou jednotlivé společnosti významně provazovány globálními finančními a obchodními toky, ukazuje jako neudržitelná.²³ Ovlivňování národních sociálních, ekonomických, politických či kulturních jevů ve společnosti různými zása-

²² Marek Hrubec, Mezinárodní versus kosmopolitní spravedlnost, in týž (ed.), *Globální spravedlnost a demokracie*, Praha: Filosofie 2005, s. 77–104; srv. Josef Velek, John Rawls a utopie věčného míru. K legitimitě demokracie a globální spravedlnosti, *tamtéž*, s. 49–76.

²³ Srv. např. s každoročními zprávami OSN: *World Economic and Social Survey*; *World Economic Situation and Prospects*; *Human Development Report*.

hy (nejen politickými, ale hlavně ekonomickými) může podstatně a rychle zhoršit národní poměry, např. životní úroveň, i v podmínkách politické spravedlnosti v národním rámci, což může významně ohrozit i samotnou spravedlnost. Sílicí transnacionální zásahy korporací jsou navíc spoluorganizovány mezinárodními a transnacionálními institucemi, které stanovují podmínky, např. pro světové bankovní a mezinárodní měnové transakce, nikoli podle klíče mezinárodní spravedlnosti, nýbrž podle nerovného ekonomického vlivu jednotlivých členů v těchto institucích. Z těchto důvodů se mezinárodní teorie, která se zaměřuje především na vztahy mezi státy a konkrétně zejména na vztahy mezi jejich vládami, ukazuje jako deficitní. Proto je vhodnější dát před mezinárodní teorií přednost teorii kosmopolitní, která by sice také analyzovala vztahy mezi jednotlivými státy, ale zároveň by řešila i transnacionální a globální vlivy, které jdou napříč jednotlivými státy a o jejichž působnosti jejich vlády příliš nerozhodují. Jak podrobněji zdůvodňuji ve svém článku o sporu mezi mezinárodní a kosmopolitní spravedlností, domnívám se, že teorie kosmopolitní spravedlnosti je přesvědčivější než koncepce pouhých mezinárodních vztahů, která podceňuje či dokonce přehlíží současné globalizační ekonomické a další tlaky.²⁴

Nyní k druhému, hlubšímu zdůvodnění, které poukáže na meze hlavního proudu teorií mezinárodní spravedlnosti a na jejich možné překonání pomocí teorie uznání. Honneth, na rozdíl od Rawlse, předkládá kritickou teorii uznání, v jejíž základech nejsou zakódovány limity teorií mezinárodních vztahů, a proto by mohla při určitém rozvinutí přispět k jejich odstranění. Zobecníme-li první argument proti Rawlsovi, lze říci, že celkové podcenění kritického přístupu k fakticitě – jak jsem uvedl výše na příkladu Rawlsova přístupu k transnacionálním vlivům a jak jsem také na konstitutivních prvcích jeho teorie zdůvodnil ve svých dalších textech²⁵ – vede nejen Rawlse, ale i další liberální autory k nedostatečně adekvátnímu pojetí základních normativních prvků, jakými jsou vztah jedince a pospolitosti na národní rovině a transpozice tohoto vztahu do roviny za hranicí státu. Jak ještě zdůvodním, limity obsažené v tomto pojetí Rawlsovi neumožňují přejít od lokální pospolitosti přes pospolitost národní až k pospolitosti kosmopolitní a blokují jej v paradoxním postavení nacionálního meziprostoru, který přehlíží jak na jedné straně práva jednotlivců uvnitř národního státu, tak na straně druhé i nadnárodní, kosmopolitní právo.

Připomeňme si, jak Rawls zdůvodňuje nemožnost prosazení kosmopolitní spravedlnosti, zejména její redistributivní části ve jménu sociální spravedlnosti.

²⁴ M. Hrubec, *Mezinárodní versus kosmopolitní spravedlnost...*

²⁵ M. Hrubec, *Vrchnostenský veřejný rozum*, in Marek Hrubec (ed.), *Demokracie, veřejnost a občanská společnost*, Praha: Filosofia 2004; M. Hrubec, *Mezinárodní versus kosmopolitní spravedlnost...*

vedlnosti.²⁶ Jednoduše tvrdí, že by se pro prosazení takovéto spravedlnosti nenašel souhlas. Dostáváme se tak k problémům, které jsou přítomné nejen v Rawlsově teorii mezinárodní spravedlnosti, ale také v jeho teorii spravedlnosti v hranicích národního státu (a obdobně platí pro většinu liberálních teorií spravedlnosti). Vztah mezi jedincem a pospolitostí v Rawlsově teorii totiž naráží již na národní rovině na motivační problémy lidí při prosazování principu difference. Obecně lze říci, že sociální instituce by měly na národní rovině zajistit dostatečně silné normy reciprocity, aby mohla probíhat spravedlivá dělba výsledků společenské kooperace, přičemž tato kooperace by měla být regulována pravidly, jež všichni uznávají. Jelikož se však nedostatek motivace občanů projevuje již na této národní rovině, narážíme na známé komplikace při prosazování hodnot spravedlivé společnosti.²⁷

Je třeba ocenit, že se Rawlsova teorie pokouší na jedné straně nabídnout občanům základní rámec spravedlivé společnosti včetně zabezpečení základních univerzálních práv a svobod a na druhé straně od nich vyžaduje určitou politickou odpovědnost a solidaritu. Tento nárok však může být uplatňován pouze tehdy, když mají členové pospolitosti dostatečně vyvinutý smysl pro závazek k druhým lidem. Vzájemné pouto závaznosti a tím i motivace podřídit se určitým normativním pravidlům však nevzniká z pouhého lpění na prosazování nějakého neutrálního pravidla, ale – jak tvrdí teoretici uznání Axel Honneth či Charles Taylor – krystalizuje u jedinců ve vztazích vzájemného uznání v pospolitosti. Nejen schopnost, ale také motivovaná ochota občanů převzít za hodnoty pospolitosti a společnosti odpovědnost a aktivně je prosazovat vyžaduje, aby se občané mohli ztotožnit s nároky politických institucí. Odpovědnost a participaci občanů lze očekávat pouze v případě, že politické instituce reprezentují samotné občany a vytvářejí tak prostředí, v němž se občané identifikují s politickou pospolitostí.

Honneth v této souvislosti hovoří o vztazích vzájemného uznání mezi jedinci uvnitř pospolitosti jako o formálním základním dobru, pomocí něhož se mohou lidé seberealizovat.²⁸ Říká, že „Hegel oproti Rawlsovi nepředpokládá, že toto ‚základní dobro‘ je dobrem v úzkém smyslu, něčím, co by mělo být rozděleno a distribuováno podle spravedlivého standardu; spíše se zdá, že Hegel usiluje o obhajobu myšlenky, že moderní společnosti mohou

²⁶ J. Rawls, *Právo národů...*, s. 167 an.

²⁷ Srv. Charles Taylor, Nedorozumění v diskusi mezi liberály a komunitaristy, přel. Otakar Vochoc, in János Kis, *Současná politická filozofie*, Praha: Oikúmené 1997, s. 473–492; Charles Taylor, Hegel's *Sittlichkeit* and the Crisis of Representative Institutions, in Yirmiahu Yovel (ed.), *Philosophy of History and Action*, Dordrecht: Reidel 1978, s. 133–154.

²⁸ Axel Honneth, *Suffering from Indeterminacy. An Attempt at a Reactualization of Hegel's Philosophy of Right*, Amsterdam: Van Gorcum 2000; srv. Axel Honneth, *Kampf um Anerkennung: Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte*, Frankfurt a. M.: Suhrkamp 1992; A. Honneth, *Sociální filosofie a postmoderní etika...*

být spravedlivé pouze v míře, v níž jsou schopny umožnit všem subjektům rovně participovat na tomto „společném dobru“.²⁹ Jinými slovy, Rawls v souvislosti s distributivní spravedlností oprávněně hovoří o dobru, jež je třeba distribuovat, nicméně podceňuje základní dobro, jež je předpokladem tohoto dobra a jež spočívá ve vztazích vzájemného uznání mezi lidmi v rámci pospolitosti.

Nedostatečné zapojení jedinců do těchto vztahů v Rawlsově teorii způsobuje, že jedinci nejsou ochotni identifikovat se dostatečně s pospolitostí ani na národní rovině. Jejich izolovanost se poté pochopitelně v ještě větší míře reprodukuje v rozsáhlejších formách pospolitosti na regionální a globální rovině. Pokud by byli jedinci více zakotveni, mohli by se lépe integrovat do vztahů v národní pospolitosti a projevovat v ní svoji solidaritu. Tento rámec by poté mohli plynule překročit a solidárně se ztotožnit jak s regionální či kontinentální interkulturní pospolitostí, tak i s nejrozsáhlejší kosmopolitní pospolitostí. Jednotlivé formy pospolitostí se přitom mohou navíc utvářet napříč jednotlivými teritorii. Kosmopolitní teorie ve své interkulturní formě nepouští ze zřetele vztah ani k jedincům, ani k rozsáhlejším formám pospolitostí, než je pospolitost národní. Naopak absence zakotvení ve vztazích vzájemného uznání odvádí do značné míry izolované a odcizené jedince do náhražkových vazeb tribalismu či nacionalismu.

Pokud by však kosmopolitní teorie nebyla v návaznosti na výše rozvíjené hegelovské úvahy zakotvena ve vztazích vzájemného uznání subjektů v pospolitosti, trpěla by jistě uvedenými problémy neméně než mezinárodní teorie Rawlsova. To si uvědomují zejména neohegelovsky orientovaní zastánci kosmopolitní spravedlnosti, kteří revitalizují kosmopolitní potenciál Hegelovy teorie, jež je přítomný v jeho kritice pospolitně nezakotveného kosmopolitismu.³⁰

Axel Honneth sice navazuje na Hegelovo pojetí uznání a pospolitosti, nicméně neohegelovskou koncepci, která by překračovala hranice mezinárodní politiky a analyzovala různé transnacionální a globální otázky, neroz-

²⁹ A. Honneth, *Suffering from Indeterminacy...*, s. 28; srv. Charles Taylor, *The Nature and Scope of Distributive Justice*, in též, *Philosophy and the Human Sciences. Philosophical Papers 2*, Cambridge: Cambridge University Press 1985; Charles Taylor, *Irreducibly Social Goods*, in též, *Philosophical Arguments*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press 1995.

³⁰ Reprezentativním příkladem tohoto stanoviska jsou například texty Roberta Fina: Kant's theory of cosmopolitanism and Hegel's critique, *Philosophy and Social Criticism* 29, 2003, 6, s. 609–630; Robert Fine, *Kosmopolitismus a sociální teorie*, přel. Jana Zelinková, *Filosofický časopis* 51, 2003, č. 3, s. 407–429; Robert Fine, *Kosmopolitismus*, přel. Otakar Vochoč, Praha: Filosofia, 2011; srv. také: Charles Jones, *Global Justice. Defending Cosmopolitanism*, Oxford: Oxford University Press 1999. Rawls sice v *Právu národů* hegelovské pojetí pospolitosti do své mezinárodní teorii zavádí, ale tuto návaznost nepromítá do ostatních částí své teorie, natož aby jejím prostřednictvím redefinoval svá základní východiska.

pracovává. Velký potenciál, který Honnethova teorie nabízí pro kosmopolitní teorii, tedy není využit.

5. Tři druhy uznání za hranicemi státu

Linii takto naznačené argumentace následuje Volker Heins, který se ji nedávno pokusil aplikovat na tři Honnethovy roviny uznání.³¹ Na základě Honnethovy trojdimenzionální teorie uznání dovedl argumenty pro přechod od uznání v národním rámci k uznání za hranicemi národního státu, přičemž se ve svém zdůvodnění pohybuje v rámci kosmopolitní teorie, která však nekoherentně využívá některé prvky teorie mezinárodní. Jedná se však více méně o mechanický přenos Honnethových myšlenek z národní roviny do roviny globální, bez ohledu na odlišný kontext a podmínky realizace.

Pohlédneme-li na Honnethovu teorii, která patří do sféry národních států, a na jeho rozbor mezinárodních vztahů, nabízí se vytvoření paralely mezi druhy uznání na národní a mezinárodní rovině. Tři druhy uznání, které Honneth strukturuje v lokální pospolitosti, lze hledat také na úrovni mezinárodních vztahů. Je možné si položit otázku, zda a jakým způsobem je taková identifikace za hranicemi národního státu možná v nezměněné podobě oněch tří forem uznání: za první lásky a přátelství, za druhé rovného respektu a za třetí ocenění a výkonu. Sám Honneth se sice do takovéto analýzy nepouští, pokusil se však o ni Volker Heinz, když základní strukturu těchto tří diferencovaných druhů uznání transponoval do mezinárodních vztahů.

Podobně jako se Thomas Pogge pokusil redefinovat *Teorii spravedlnosti* Johna Rawlse transnacionální extenzí principů spravedlnosti, Heins provádí transnacionální rozšíření Honnethových vzorců uznání reformulací jeho *Boje o uznání*.³² Jak je zřejmé již z názvu Heinsova článku, tato paralela je záměrná a přiznaná („Realizing Rawls“, „Realizing Honneth“). Heins podobně jako Pogge sdílí s autorem původní teorie, jež rozvíjí, a rozpracovává je v prostoru za rámcem národního státu.

Avšak tato paralela má své limity, které vyplývají z interpretačního zaměření Rawlsovy a Honnethovy teorie. Liberální teorie a kritická teorie

³¹ Volker Heins, Realizing Honneth: redistribution, recognition, and global justice, *Journal of Global Ethics* 4, 2008, Issue 2, s. 141–153; A. Honneth, *Kampf um Anerkennung...*, kap. 5; N. Fraserová – A. Honneth, *Přerozdělování nebo uznání?...*, s. 179–195. Rád bych Volkerovi Heinsovi poděkoval za diskuse o našich mezinárodních a transnacionálních analýzách Honnethovy teorie uznání.

³² Heinsova intence je „globalizovat“ Honnetha stejným způsobem, jakým byl Thomas Pogge schopen globalizovat Rawlse“. V. Heins, Realizing Honneth..., s. 3; Thomas Pogge, *Realizing Rawls*, Ithaca – New York: Cornell University Press 1989; Thomas Pogge, *World Poverty and Human Rights*, Cambridge: Polity Press 2002.

mají pochopitelně odlišná východiska a stanoviska. Navíc, přestože Rawls i Honneth jsou zcela zásadními představiteli těchto interpretačních směrů, každý z nich prosazuje své vlastní individuální hledisko. Dá se tedy říci, že se sice Honneth a Heins shodnou s Rawlsem a Poggem na myšlence potřeby distributivní spravedlnosti, ale hlavní proud teorie distributivní spravedlnosti, včetně teorie rawlsovské, kritizují za deformaci identity lidských bytostí, k níž dochází v důsledku ignorování vzorců vzájemného uznání osob.

Pokud však jde o otázky transnacionální či globální spravedlnosti, je tato paralela výstižná. Heins se pokouší o globální rozvinutí Honnethových vzorců uznání, které by určovaly morální očekávání mezi jedinci ve vzájemných vztazích lásky, přátelství, práva či solidarity v transnacionálním prostředí. Je si vědom, že institucionální rámec, který by poskytoval zázemí pro uplatnění Honnethových tří zásad uznání, je v mezinárodním prostoru velmi slabý a nerozvinutý. Domnívá se však, že může být rozvinut.

První druh uznání – ve formě lásky a přátelství – je vzhledem k teritoriálnímu rozsahu neutrální („scale-neutral“). Dosvědčují to různé formy lásky uskutečňované napříč hranicemi, ať už se jedná o formálně neregistrované vztahy na dálku, o manželství partnerů z různých zemí a podobně. Automatický přenos vzorců uznání z národní na mezinárodní a transnacionální rovinu, jak je navrhuje Heins, však není možný. Například jím uváděná adopce dětí na dálku příliš nezapadá do kategorie uznání ve formě lásky, jež se v Honnethových analýzách na národní rovině týká intimních a emociálních vztahů mezi malým množstvím lidí. Přestože tento druh adopce připomíná tradiční vztah rodiče a dítěte, jedná se primárně o vztah solidarity s nezabezpečenými lidmi zejména ve třetím světě než o vztah rodinné lásky. Adopce na dálku je vztahem hraniční kategorie na pomezí Honnethova prvního a třetího druhu uznání. Tyto komplikace jsou patrné také na dalších příkladech Heinsovy transpozice, například u lásky, kterou Max Weber nazývá étosem lásky či akosmickou láskou,³³ jež je verzí etiky bratrství či sesterství. V kontextu západní kultury se realizovala především jako křesťanská láska. Vzdálená osoba je zde nahlížena jako osoba blízká, přičemž láska ke vzdálenému má získat charakter lásky k bližnímu. Zapojení tohoto druhu lásky do Honnethovy teorie by také vyžadovalo její reformulaci, která by umožnila toto žádoucí komplexnější propojení lásky k bližnímu a vzdálenému, neboť Honnethovo pojetí lásky je založeno na intimním vztahu osob v osobním kontaktu.³⁴ Heins

³³ Heins se zde inspiruje knihou: Max Weber, *Economy and Society*, New York: Bedminster Press 1968, s. 1120.

³⁴ Honnethova vlastní redefinice jeho původní interpretace uznání ve formě lásky ve smyslu možnosti dalšího normativního vývoje této formy uznání umožňuje rozvinutí úvah tímto transnacionálním směrem: N. Fraserová – A. Honneth, *Přerozdělování nebo uznání?...*, s. 187–188.

to však nečiní. Zároveň však přitom přehlíží skutečnost, že další formy uznání na první rovině, například přátelství, jsou v mezinárodní a transnacionální rovině realizovatelné a již realizované a kompatibilní s Honnethovou teorií. Přátelství může, ale nemusí mít podobu tradičního přátelství založeného na osobním kontaktu, může však jít také o virtuální přátelství v různých formách značně rozšířené internetové interakce.³⁵

Druhou rovinu uznání – právní uznání – považuje Heins za teritoriálně velmi specifikovanou.³⁶ Zatímco institucionální zakotvení první roviny uznání nepokládá teritoriálně za problematické, právní uznání institucionálně úzce provazuje s územím národního státu zejména z důvodů prosazování individuálních práv státními institucemi. Uvažuje sice také o lidských právech, ale poukazuje na možnost jejich omezeného uplatňování v důsledku nedostatku jejich institucionálního zajištění.³⁷ Pokud se lidská práva nestanou součástí ústav jednotlivých národních států, je nutné je považovat spíše jen za manifestační práva, jejichž síla tkví především v jejich politickém a diplomatickém významu. Prosazování lidských práv může v mezinárodních vztazích alespoň upozornit na dané problémy a požadovat jejich řešení v duchu mezinárodně přijaté Všeobecné deklarace lidských práv a mezinárodních smluv s ní spojených. Vymezením této sféry vlivu jsou podle Heinse dány limity lidských práv.

Ukončení studené války a politické možnosti, které se tím otevřely, vedly Honnetha k prosazování požadavku moralizace světové politiky. Argumentoval ve prospěch posílení významu lidských práv a možnosti jejich právního vymáhání.³⁸ Jelikož Honneth přikládá v mezinárodním měřítku právní rovině uznání hlavní význam, je jeho zaměření na problematiku lidských práv důležitým tématem rozboru jeho teorie. V tomto ohledu je Heinsova transpozice vztahů uznání přiměřená. Jejím omezením je však vázání lidských práv pouze na státy a podcenění mezinárodních institucí, jež státy svými mezinárodními i transnacionálními aktivitami překračují. Mezi další přesahy mezinárodního rámce, a to nejen ze strany transnacionálních insti-

35 Tyto interakce se mohou realizovat v různých formách, od výměny emailů až po denní interakce v sociálních sítích typu Facebook, MySpace atd.

36 Detailnější zpracování rozboru právní roviny uznání provádí Heins především na příkladech globálních práv dětí, lidských práv a intelektuálního vlastnictví, jeho články však nabízejí i obecnější argumenty o globálním uspořádání: Volker Heins, Globalizace a sociální bezpráví. Podmínky a meze humanitární politiky, in Axel Honneth, (ed.), *Zbavovat se svéprávnosti...*, zejména s. 266–272; V. Heins, Realizing Honneth..., s. 15–16; srv. Volker Heins, Human rights, intellectual property, and struggles for recognition, *Human Rights Review* 9, 2008, 2, s. 213–232.

37 Srv. alternativní pohled: T. Pogge, *World Poverty...*

38 A. Honneth, Univerzalizmus jako morální past?...

tucí, ale také prostřednictvím národních států, je třeba uvést transnacionální prvky uplatnění lidských práv, například extrateritoriální uznání.

Třetí druh uznání, jenž obsahuje formy meritokratického ocenění a solidarity, je podle Heinse na mezinárodní a transnacionální rovině deficitní.³⁹ Podle Heinse nemá tento druh uznání za hranicemi národního státu adekvátní paralelu, protože neexistují dostatečně rozvinuté globální hodnoty, které by byly základem tohoto třetího druhu uznání. Značně nerovné finanční oceňování práce v transnacionálním měřítku činí nárok na meritokratické ocenění práce nerealisticky idealistickým. Existují pouze výjimky v určitých odvětvích, například v oblasti služeb, které prosazují jisté transnacionální standardy, které však zavádějí spíše nepříznivé pracovní podmínky. V důsledku komparací odměn za práci se v poslední době více prosazují, alespoň v některých odvětvích, například v zemědělství nebo v oblasti genderových bojů za rovnoprávnost, dílčí boje o uznání v oblasti požadavků na vyšší mzdové ohodnocení pracujících. Lze se ovšem ptát, zda by se Heins neměl místo důrazu na deskripci reálných forem ocenění více zaměřit na popis normativních očekávání, jež se v těchto bojích o uznání v současné době projevují a prosazují.

Shrnu-li Heinsovu transpozici vzorců uznání z národní roviny do roviny mezinárodní a transnacionální, lze říci, že Heins jednotlivé roviny uznání považuje za transponovatelné: první druh uznání (láska a přátelství) bezproblémově, druhý druh uznání (právní uznání) částečně a třetí druh uznání (solidarita) téměř nerealizovatelně. Všechny tři druhy uznání se však více či méně v mezinárodně a transnacionálně institucionalizovaných vzorcích uznání vyskytují.

6. Vývojová tendence k transnacionálnímu uznání

Mé dosavadní výhrady vůči Heinsově transpozici se zaměřovaly pouze na dílčí otázky v rámci jednotlivých druhů uznání. Jejím hlavním problémem je však ahistorický přístup ke vzorcům uznání. Jelikož Heins kopíruje Poggeho rozvíjení Rawlsovy teorie, následuje také jeho ahistorický přístup k principům spravedlnosti. Zatímco je ale pro liberální teorii takovýto přístup charakteristický a záměrný, pro kritickou teorii a zvláště pro Honnethovu verzi této teorie je zcela neadekvátní. Honnethova teorie výslovně provádí podrobný rozbor synchronní i diachronní (historické) dimenze vzorců uznání. Rozbor historického aspektu Honnethovy teorie uznání navíc není jen nějakým doplňkem, ale významnou součástí její metodologie. A jelikož

³⁹ V. Heins, *Realizing Honneth...*, s. 16 an.

Heinsův statický přenos vzorců uznání z národní roviny na rovinu mezinárodní nereflektuje vývoj institucionálních struktur uznání na mezinárodní rovině, není ani schopen poskytnout výklad struktury vzorců uznání na rovině mezinárodní a transnacionální. Heinsova transpozice tudíž není rozvinutím Honnethovy teorie uznání, nýbrž je s ní v metodologickém rozporu.

Honneth sám takovouto transpozici neprovádí. Zatímco v rámci lokální pospolitosti uvažuje o třech rovinách uznání, na rovině mezinárodních vztahů tuto diferenciaci nereprodukuje, jelikož ji nepovažuje za nosnou. Domnívá se, že pro ni v daných, odlišných podmínkách mezinárodních vztahů nelze najít oporu v rozvinutých sociálních institucích.⁴⁰ Na mezinárodní rovině hovoří jen o jedné části jednoho druhu uznání: koncentruje se na obecné uznání států, či přesněji na uznání kolektivních identit států.

Honnethova analýza nabízí identifikaci tří vzorců uznání v západním kontextu a nepředstírá, že jsou tyto vzorce univerzální a sdílené všemi kulturami. Oproti tomu se Heins tento model tří vzorců uznání, jež se vykrytalizovaly v západních zemích, pokouší mechanicky přenést do globálního prostoru bez rozboru utváření vzorců uznání v jiných, mimozápadních kulturách. Tato absence interkulturního ohledu je dalším deficitem Heinsovy analýzy. Navzdory celkovému problematickému přístupu, který preferuje, obsahuje jeho rozbor adekvátní prvky uznání za hranicemi národního státu. Zejména když ukazuje, že právní uznání nabízí univerzalističtější naději na globální uznání, neboť postupné etablování mezinárodních a právních struktur již představuje určitou institucionalizovanou strukturu, sdílenou jednotlivými státy a dalšími aktéry.

Z tohoto hlediska je možné Honnethovu analýzu uznání mezi státy považovat pouze za nedopracovaný příspěvek k rozboru uznání za hranicemi národních států. Jeho přehlížení dalších forem uznání na mezinárodní a transnacionální rovině je obtížné obhájit. Je zapotřebí podrobit artikulaci forem uznání na nových rovinách historickému rozboru a jemněji identifikovat mezinárodní a transnacionální vzorce uznání, než jak to činí Heins. Takovýto vývojový přístup jsem prezentoval ve svém článku o extrateritoriálním uznání.⁴¹ Ukázal jsem, že vývoj uznání může vyjít ze současného mezinárodního právního systému, který sice obsahuje mnohé negativní aspekty, zahrnuje však také různé progresivní prvky, které lze rozvíjet a tímto způsobem přispět k utváření globálního právního systému. Jedním z těchto

40 Podobnou argumentaci, také na metateoretické rovině, rozvíjí Honneth v polemice s Nancy Fraser v jejich společné knize *Přerozdělování nebo uznání?...*, v polemice, která se odvíjí od subkapitoly „Závěrečné reflexe současné situace: postfordismus, postkomunismus a globalizace“, s. 135–141.

41 Marek Hrubec, Sociální spravedlnost v globálním kontextu. Extrateritoriální uznání globálních chudých, in M. Hrubec a kol., *Sociální kritika...*, s. 143–178.

prvků, které dnes nabývají na významu, je koncept extrateritoriálního uznání. V oblasti občanských a politických práv se povinnosti států vzhledem k mezinárodnímu právnímu řádu soustředí na aktéry, kteří žijí na jejich území a spadají pod jejich jurisdikci. V oblasti hospodářských, sociálních a kulturních práv lze s ohledem na mezinárodní právní řád požadovat také extrateritoriální uznání, jelikož rozsah působnosti právního řádu není nijak omezen. Prosazování sociálních práv tedy překračuje území daného národního státu.

V rámci vestfálského systému mezinárodních vztahů byl koncept extrateritoriálního uznání využíván jen v malém množství případů, které příliš neovlivňovaly větší množství osob, ani systém mezinárodních vztahů. Jelikož však dnes stále více hospodářských a finančních aktivit získává mezinárodní a nadnárodní podobu, zvyšuje se míra požadovaného zajištění uznání nejrůznějších práv jednotlivců a skupin na území jiných států. Jinými slovy, potřeba uznání práv za hranicemi státu v rámci postvestfálského uspořádání postupně narůstá. Požadavek na extrateritoriální uznání nejrůznějších práv za hranicemi státu představuje snahu kritických sociálních a politických aktérů přinutit státy, aby převzaly odpovědnost za své jednání, za jednání svých občanů a za činnost ekonomických subjektů.

Extrateritoriální regulaci transnacionálních ekonomických a mezinárodních finančních aktérů mohou a měly by provádět státy tím, že budou právními prostředky uplatňovat svůj vliv na činnost „svých“ transnacionálních organizací v jiných státech.⁴² Mezi ekonomickými a finančními aktéry na jedné straně a domovskými státy, které jsou vázány zmiňovaným mezinárodním právním řádem, na straně druhé by měl existovat právní vztah, na jehož základě by nesli právní odpovědnost za svou transnacionální činnost. To znamená, že vzhledem k současnému stavu existuje možnost rozvoje extrateritoriálního uplatnění mezinárodních norem sociální spravedlnosti. Takovýto přístup pomáhá vytvářet globální síť distributivní regulace, která přispívá k odstraňování chudoby. Uvedené postupy vyznačují slibné fragmenty vznikajícího globálního právního řádu v oblasti distributivní regulace, a zvláště extrateritoriálního uznání jednotlivců a sociálních skupin, jež byli poškozeni činností transnacionálních ekonomických a mezinárodních finančních aktérů.

Analýza současných mezinárodních právních struktur ve vztahu k transnacionálním ekonomickým silám a mezinárodním finančním institucím však ukazuje i meze očekávatelného právního vlivu národních států v zahraniční oblasti. Neschopnost jednotlivých států zajistit regulaci akti-

⁴² *Tamtéž*; srv. Matthew Craven, *Violence of Dispossession: Extra-Territoriality and Economic, Social, and Cultural Rights*, in Mashud Baderin – Robert McCorquodale (eds.), *Economic, Social and Cultural Rights in Action*, Oxford: Oxford University Press 2007.

vit svých transnacionálních korporací a vliv v mezinárodních finančních institucích, na jejichž působení se podílejí, se pro zneuznané osoby a skupiny osob stává motivací pro utváření požadavků na zřízení nadnárodních regulačních mechanismů zajišťujících sociální spravedlnost v regionálním a globálním měřítku. Soudobý vliv, jímž disponují transnacionální ekonomičtí a mezinárodní finanční aktéři, vyvolává různé reakce zneuznaných, například odpor chudých ve třetím světě. Zdá se, že právě tímto směrem se nyní ubírá dynamika historického vývoje uznání: od zneuznání, jež není odstraněno na národní a mezinárodní rovině, k nadnárodní rovině uznání v regionálním a globálním rozměru.

Extraterritoriální uznání samozřejmě nevyčerpává vývojovou krystalizaci všech forem uznání druhé, právní formy uznání. Ukazuje však rozsáhlejší artikulaci diachronní stránky této formy uznání na mezinárodní a transnacionální rovině, než jakou skýtá Honnethův rozbor uznání mezi státy, jež současný status quo překračuje jen velmi slabě. Zároveň však na rozdíl od Heinse, jenž o tuto rozsáhlejší artikulaci uznání na mezinárodní rovině také usiluje, obsahuje historický rozměr analýzy utváření uznání. Takovýmto způsobem by nyní bylo potřeba zformulovat také další části právní roviny uznání a rovněž vybrané prvky první a třetí roviny uznání. To však není tématem tohoto článku. Samostatné teoretické artikulaci vzorců uznání na mezinárodní a transnacionální rovině jsem se věnoval na jiném místě, a to jak z interkulturního,⁴³ tak sociálně-ekonomického⁴⁴ hlediska. Zde se soustředím na vlastní Honnethovu koncepci uznání a pokusy o její další rozvinutí, které navazují přímo na linii Honnethovy argumentace.

7. Globální stát

Zatímco Honneth pracuje s relativně skromným normativním přesahem současného stavu, a odhaluje tudíž spíše menší emancipační potenciál vývoje vzorců uznání, v mém vlastním výkladu, podobně jako ve výkladu Volkera Heinse, lze najít náročnější normativní přesah, jež mapuje silnější kritiku statu quo a možnosti dalšího vývoje uznání. Na druhé straně někteří

⁴³ Marek Hrubec, Předpoklady interkulturního dialogu o lidských právech, in Týž (ed.), *Interkulturní dialog...*; srv. Yasuaki Onuma, Na cestě k interkulturnímu pojetí lidských práv, přel. Jan Rovenský, in *tamtéž*, s. 247–280; Charles Brown, Cultural Diversity and International Political Theory: From the Requirement to ‘Mutual Respect’? *Review of International Studies* 26, 2000, s. 199–213.

⁴⁴ M. Hrubec a kol., *Sociální kritika...*; srv. Leslie Sklair, *The Transnational Capitalist Class*, London: Blackwell 2000; William Robinson, *Teorie globálního kapitalismu*, přel. Rudolf Převrtil, Praha: Filosofia 2009.

autoři předjímají natolik silné rozvinutí normativního potenciálu uznání, že mohou čelit eventuálnímu problému spekulativních závěrů. Kvůli nedostatečně prokázanému vztahu k realitě sociální kritiky a s ní spjaté artikulaci normativních požadavků jim totiž může scházet legitimizace teoretických zdrojů. Analýzy těchto autorů však mohou být velmi inspirativní a nosné z hlediska úvah o různých scénářích normativního vývoje, které pak mohou být doloženy podrobnějším zkoumáním. Patří k nim také rozbor Alexandra Wendta.⁴⁵

Srovnání Honnethovy a Wendtovy teorie uznání vyžaduje zejména specifikaci konceptu diachronního vývoje, neboť jejich úvahy v tomto bodě vedou ke značně odlišným důsledkům. Rozdíl je patrný již mezi mým výše uvedeným výkladem a Honnethovým stanoviskem, nicméně mezi Honnethem a Wendtem vystupuje kontrast ještě silněji. Honneth v návaznosti na své argumenty morálního realismu⁴⁶ sice přesvědčivě argumentuje, že dosavadní stav vývoje je třeba překračovat formováním normativních požadavků, k čemuž má napomoci imanentní kritika a následné kvazi-transcendentní kroky, které kritiku zakládají v rozporech struktury společnosti. Jde o nalezení prvků fakticity, které stále přesahují status quo společenského uspořádání: na národní rovině se konkrétně jedná o ony tři vzorce uznání, k nimž se lidé vztahují při kritice svého zneuznání, a na rovině mezinárodní pouze o vývoj uznání mezi státy v rámci dosavadních mezistátních vztahů. Wendt na rozdíl od Honnetha obhajuje silnější historický princip intencionální teleologie, jež vývoji poskytuje rychlejší dynamiku, konkrétně etablování světového státu. Wendt se však liší také od realistů v prakticko-politickém smyslu, kteří uvažují o cíli směřování v rámci úsilí o bezpečnost, neboť se domnívá, že toto úsilí o bezpečnost – ať už ze strany jednotlivců nebo celých států – je možné po reformulaci zahrnout do adekvátnější kategorie boje o uznání v rámci koncepce spravedlnosti.⁴⁷

Wendt tvrdí, že současné státy se sice mohou zdát být samy o sobě relativně stabilní, ale že v globální době tomu tak vzhledem k jejich vzájemnému provázání reálně není. Domnívá se, že současný mezinárodní řád národních států je neudržitelný, že je tedy nutné uvažovat o tom, jaký systém ho nahradí. Dynamika současného a nejbližšího vývoje podle něj ústí

45 Alexander Wendt, *Social Theory of International Politics*, Cambridge: Cambridge University Press 1999; Alexander Wendt, Why a World State is Inevitable, *European Journal of International Relations* 9, 2003, 4, s. 491–542; srv. Martin Shaw, *Theory of the Global State: Globality as an Unfinished Revolution*, Cambridge: Cambridge University Press 2000; Andrew Linklater, Global civilizing processes and the ambiguities of human interconnectedness, *European Journal of International Relations* 1, 2010, 16, s. 155–178.

46 Viz poznámku č. 15.

47 A. Wendt, Why a World State..., s. 30.

do světového státu: „Tvrším, že svět teritoriálních států není z dlouhodobého hlediska stabilní. Státy mohou být lokálně rovnovážně udržitelné, ale obývají světový systém, který je v nerovnováze, což vede ke světovému státu. Mechanismus, který generuje tento výsledný stav, je interakcí mezi bojem o ‘uznání’ na mikrorovině a ‘kulturami anarchie’ na makrorovině.“⁴⁸

Podobně jako Honneth chápe Wendt boj o uznání jako úsilí o formování individuálních a skupinových identit, to znamená jako úsilí zaměřené na ideje, ovšem realizované prostřednictvím materiálních sporů. Podívejme se nyní na toto stanovisko podrobněji. Wendt nejprve uvádí, že by mohlo stačit dovršit dosavadní internacionalizaci politické autority a dospět ke globálnímu státu prostřednictvím reformy Organizace spojených národů, Evropské unie, Mezinárodního trestního soudu, Světové obchodní organizace a dalších institucí, a pokračovat v situaci, kdy žádná instituce nedisponuje globálním monopolem na užití síly. Naopak z hlediska pojetí státu v podobě „mírové federace“ by takovýto stav znamenal jen přechodné stadium, neboť z dlouhodobé perspektivy systém vede k monopolizaci síly na globální rovině.⁴⁹

Zásadním argumentem zde je, že transformace současné podoby státu na stát globální bude vyžadovat tři podstatné změny.⁵⁰ Za prvé, světový stát bude vyžadovat vytvoření „univerzální bezpečnostní pospolitosti“. Společenství tohoto typu znamená, že pospolitost je založena na mírovém a nikoli válečném řešení sporů, což předpokládá, že jednotlivé státy budou schopny opustit představu ostatních států jako existenčních hrozeb. Za druhé, idea univerzální bezpečnostní pospolitosti je spojena s „univerzální kolektivní bezpečností“, která není možná bez toho, že členové bezpečnostní pospolitosti vyhodnocují hrozby jako společné a společně se podílejí i na zajišťování bezpečnosti. Za třetí, světový stát vyžaduje „univerzální nadnárodní autoritu“, která by měla být založena na zajištění globálně legitimního způsobu rozhodování ve věci organizovaného násilí. Podmínka realizace univerzální nadnárodní autority pro státy znamená vzdání se suverenity v oblasti násilí.

Toto tříbodové pojetí transformace současné podoby státu v globální stát je však v zásadě pojetím dvoubodovým. První a druhý bod, tj. univerzální bezpečnostní pospolitost a výkon univerzální kolektivní bezpečnosti, totiž dohromady reálně tvoří „globální společnou moc“. Porozumění globálnímu státu v jeho celku na základní, bezpečnostní rovině zde vychází z definice

⁴⁸ Tamtéž, s. 25.

⁴⁹ Richard Higgott, James Brassett, Building the Normative Dimensions of a Global Polity, *Review of International Studies* 29, 2004, S1, s. 29–55; Richard Higgott – Morten Ougaard (eds.), *Towards a Global Polity?* London: Routledge 2002.

⁵⁰ A. Wendt, *Why a World State...*, s. 22 an.

státu, jehož podstatnými charakteristikami jsou weberovské a – v souladu s Honnetem – také hegelovské rysy, konkrétně disponování monopolem na užití organizovaného násilí v daném státě a rovné uznání všech jeho členů. Jelikož se ale nejedná o přechod ke zcela novému druhu organizace, ale pouze o přechod k jeho jiné verzi, hlavní důraz musí být kladen jednak na problematiku nové roviny státu, to znamená na globální charakteristiky státu, a jednak na přechod od národní roviny na rovinu globální.

Zaměříme-li se v tomto rámci na podobu globálního státu, není nutné uvažovat o jeho nejrozvinutějších variantách.⁵¹ Postačí, když vykreslíme jeho realisticky dosažitelnou podobu v nejbližším období. Globální stát může mít decentralizovanou podobu a skládat se z jednotlivých prvků, jež budou transformací současné podoby státu a jeho mezinárodního začlenění. Existence univerzální politické spolutnosti nevyžaduje, aby autonomie jejích jednotlivých lokálních jednotek, tj. států nebo jiných subjektů, zanikla. Autonomie může nadále existovat a spoluvytvářet existenci globální spolutnosti. Autonomní lokální politika a kultura se mohou nadále rozvíjet, i když organizované násilí již pod správou lokální spolutnosti nebude. Za druhé, nejen autonomie, ale také armáda lokálních spolutností může zůstat nedotčena, neboť není potřeba vytvářet globální armádu. Armádní zásahy globální spolutnosti by byly realizovány předem nasmlouvanými společnými zásahy armád jednotlivých států nebo částí těchto armád, jak se to na regionální a makroregionální rovině děje již dnes. Zásadní by zde však byla podřízenost jednotlivých armád globálnímu zásahu, jenž by vycházel z globálního monopolu na organizované násilí. To by ovšem neznamenalo, že by musela existovat globální vláda analogická vládám národním. Za třetí, globální vláda by neměla vedení, jež by spadalo pod jednoho člověka jako na národní rovině. Vláda by mohla mít kolektivní komplexnější strukturu s diskusí v globální veřejné sféře. Posílení konkrétní představitosti o podobě této verze globálního státu může přinést úvaha o integračním procesu Evropské unie. Pokud by Evropská unie skutečně dovršila proces své integrace na bázi legitimní a participativní politiky a transponovala by svoji strukturu na globální rovinu, mohli bychom o ní uvažovat ve smyslu světového státu.

Wendt navazuje také na Deudneyho argument o směřování ke globálnímu státu, jehož základem je teze o *rozsahu* zajištění bezpečnosti státu.⁵²

51 Srv. Steven Haigh, *The World State: Polity or Condition?* Australasian Political Studies Association Conference, Hobart: University of Tasmania 2003; Charles Jones, *Global Justice. Defending Cosmopolitanism*, Oxford: Oxford University Press 1999; Kai Nielsen, *World Government, Security, and Global Justice*, in Steven Luper-Foy (ed.), *Problems of International Justice*, Boulder: Westview Press 1987.

52 Daniel Deudney, *Regrounding Realism*, *Security Studies* 10, 2000, 1, s. 1–45; srv. Daniel

Zatímco dříve mohly státy existovat na limitovaném území, vývoj donucovacích technologií nastolil stav, v němž již státy nejsou schopny svoji bezpečnost zajistit. Míra destruktivity těchto technologií dosáhla rozsahu, který jednotlivé státy již nejsou schopny kontrolovat. Obecně vzato, pokud rozsah užití násilí převyší dosavadní hranici státu a zvýší se tím dlouhodobě konfliktní interakce mezi státy, stane se pro stát potřebné zvětšit také svůj teritoriální rozsah, ať už spojením s jiným státem nebo jeho pohlcením. V současné době lze tuto tezi konkretizovat pomocí Deudneyho konceptů „jeden nukleární svět“ či „nukleární globalismus“. Nukleární zbraně a balistické střely vytvořily předpoklady rozšíření teritoriálního rozsahu státu. Podobně jako ve středověku expandovaly západní státy v důsledku vynálezu a uplatnění střelného prachu a s ním spojených technologií, nyní rozsah současných donucovacích technologií umožňuje překročení dosavadního teritoriálního rozsahu státu.⁵³

Tento teoretický výklad činí z nových technologií externí podmínku možnosti teritoriální integrace, přičemž technologický vývoj zde má roli hnacího principu, který určuje integrační telos. Zůstává nicméně u pouhé externí možnosti a nevysvětluje interní podmínky možnosti s jejich dynamikou integračního vývoje společnosti. Ty však doplňuje Wendt, když uvažuje o dvou aspektech svého teleologického objasnění vývoje světového státu: první se nachází na mikrorovině, druhý na makrorovině. Aspekt, který působí na pohyb zezdola nahoru, zde má podobu sebeorganizujícího se procesu boje o uznání, jenž je realizován v návaznosti na technologické změny. Aspekt, který působí opačně, tj. ze shora dolů, je strukturální logikou anarchie v mezinárodním prostoru.⁵⁴ V návaznosti na tuto argumentaci Wendt do svého teoretického vysvětlení zapojuje také bezpečnostní dynamiku vývoje a specifikuje tak jeho interní telos. Jelikož jednotlivé teritoriální jednotky už nejsou schopny čelit vojenskému nebezpečí nových technologií, jež mohou zasahovat do rozsáhlejšího území, a garantovat na svém území svoji bezpečnost, musejí redefinovat své hranice a překročit je směrem k větší integraci. Samozřejmě zde zůstanou další otázky spojené s technologickým vývojem, základní historická dynamika materiálního utváření globálního státu je však objasněna. Musí být nicméně doplněna o specifikaci identity nového teritoriálního celku. Aby nová, větší teritoriální jednotka, v našem případě globální stát, měla svoji vlastní identitu a neskládala se jen z oddělených identit dosavadních subjektů, předpokládá se, že se obyvatelé

Deudney, Nuclear Weapons and the Waning of the Real-State, *Daedalus* 124, 1995, 2, s. 209 až 231.

53 Daniel Deudney, Geopolitics and Change, in Michael Doyle – John Ikenberry (eds.), *New Thinking in International Relations Theory*, Boulder: Westview Press 1999.

54 A. Wendt, Why a World State..., s. 4; srv. A. Wendt, *Social Theory of International Politics...*

či občané jednotlivých států postupně stanou světovými občany, kosmopolity, a postupně budou utvářet identitu globálního státu.

Lze si položit otázku, zda Wendtova koncepce historického vývoje nepředpokládá příliš rychlý a neproblematický rozvoj tendencí, jež by směřovaly ke globálnímu státu. Jeho koncepci by bylo možné prověřit jemnější analýzou složitějších historických tendencí rozvoje uznání. Ve svém pojetí extrateritoriálního uznání, o němž jsem hovořil výše, jsem se pokusil takovouto analýzu přechodu od mezinárodního uspořádání k uspořádání transnacionálnímu a globálnímu prezentovat. Podrobnější zpracování tohoto rozboru a dalších podobně orientovaných zkoumání mezinárodních a transnacionálních vývojových tendencí by mohlo být cestou k vyznačení silných stránek a mezi Wendtovy koncepcí a k jejímu adekvátnějšímu komparativnímu přístupu k Honnethovu stanovisku.

Závěr

Souhrnně lze říci, že Honnethova koncepce uspořádání přesahující hranice státu se zaměřuje na uznání mezi státy. Honneth vychází ze stanoviska morálního realismu a ze svého rozboru interakce mezi státy dovozuje, že právní uznání státu vyžaduje stálý předpoklad politického uznání kolektivní identity státu. Uznání států je založeno na legitimitě občanů v rámci státu a na legitimitě ze strany představitelů jiných států. Jelikož tento druh uznání není poskytnut jednou provždy, všechny jednotlivé státy, včetně těch již uznaných, o ně musejí v boji o uznání stále usilovat. Doplnující roli v tomto úsilí hraje rovněž kulturní uznání. Problémy Honnethovy koncepce uznání vyplývají především z nedocení transnacionálních a globálních interakcí v oblasti ekonomiky, politiky, práva a v dalších sférách. Podcenění těchto interakcí vede k částečné reifikaci národního státu a brání porozumění vývoji státu a negativních i pozitivních národních, transnacionálních a globálních tendencí vývoje směrem ke globálnímu státu a formování kritik vůči nim. Tento deficit nedovolil Honnethovi dostatečně rozpracovat pojetí globální sociální spravedlnosti a reflektovat dominantní roli západní kultury a tím i západních návrhů na globální uspořádání. Jeho teorie uznání proto zůstala do značné míry nevyužita, přestože nabízí výborný potenciál pro rozpracování kategorie uznání.

Rozvinutí Honnethova pojetí tří vzorců uznání z roviny národní na rovinu mezinárodní a transnacionální a dále rozvinutí jeho teorie vzhledem k etablování globálního státu vyžaduje posouzení z hlediska podrobnější analýzy, než jakou nabízejí autoři zmiňovaní v tomto článku. Posouzení by mělo vycházet z historicky založené koncepce uznání, jež by vzala v úva-

hu potřebu analýzy přechodu od mezinárodního uspořádání k uspořádání transnacionálnímu a globálnímu, jak ukazuje pojetí přechodového jevu v podobě extraterritoriálního uznání, zejména vzhledem k sociální spravedlnosti. Všechny tyto rozbory však vyžadují interkulturní přístup, který by vývoj mezinárodního, transnacionálního a globálního uspořádání objasnil vzhledem k různým formám a stadiím uznání v různých kulturních okruzích, například v okruhu západním, konfuciánském a islámském, které by mohly doložit možnosti a potenciální východiska artikulace uspořádání za hranicemi státu pomocí komparativní interkulturní analýzy.

PHILOSOPHY OF INTER-STATE RECOGNITION AND ITS GLOBAL LIMITS

The paper deals with a conception of international order and its limits in the transnational and global context from the point of view of a theory of social and political recognition. It concentrates especially on the conception developed by Axel Honneth. It is a reconstruction as well as an interpretation of the conception, showing the possibilities and limitations of its application on transnational and global levels. First, the paper analyses Honneth's arguments concerning moral realism and international recognition. It discusses the need of international recognition as related to the political and cultural recognitions. Then, it shows the insufficiencies of the conception of international recognition on the background of globalization on one hand and the individual/society relationship on the other. The following part of the paper deals with problems of a transposition of patterns of recognition from the national level to international and transnational levels, and explains limits of arguments developed by V. Heinz, T. Pogge and A. Wendt. In mapping the tendencies to transnational and global recognitions, the paper focuses on the important transitory phenomenon of extraterritorial recognition. It also articulates arguments how a theory of recognition can be developed on transnational and global levels.

Kontaktní adresa

PhDr. Marek Hrubec, PhD.
Centrum globálních studií,
společné pracoviště Filosofického ústavu AV ČR
a Filosofické fakulty Univerzity Karlovy
Jilská 1, 110 00 Praha 1
Email: hrubec@ff.cuni.cz
marek.hrubec@gmail.com